

LESSEN VAN DE JAREN DERTIG

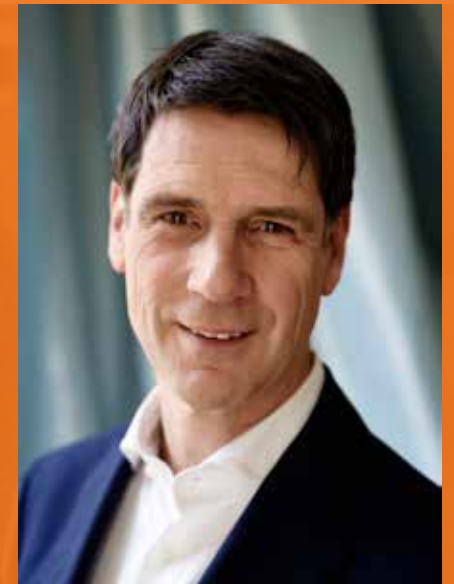
AMSTERDAM, ORGELPARK

Donderdag 30 januari 2020, 20.15 uur
Let op: Coen Teulings komt slechts één keer spreken, alleen op locatie Amsterdam

Het is onmogelijk om de vraagstukken rondom armoede en ongelijkheid los te zien van macro-economische ontwikkelingen en politieke stromingen. Als de uitslag van de laatste twee verkiezingen ons één ding heeft geleerd, dan is het dat het electoraat nog steeds op zoek is naar een weg vooruit na de economische crisis.

Coen Teulings beargumenteert dat we van de jaren dertig kunnen leren wat wel en wat niet zal werken. Toen bleek noch het "rechts" populisme, noch het "linkse" anti-kapitalisme een werkbaar alternatief. Uiteindelijk bleek het Redelijk Compromis van William Beveridge de weg naar de groei van de na-oorlogse welvaart.

COEN TEULINGS

Coen Teulings (1958) is universiteitshoogleraar economie aan de Universiteit Utrecht en hoogleraar aan de University of Cambridge. Eerder was hij hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, directeur van het Centraal Planbureau (CPB), van SEO Economisch Onderzoek, en van het Tinbergen Instituut.

Teulings studeerde economie aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij in 1990 promoveerde op een proefschrift over verdringing op de arbeidsmarkt. Zijn huidige onderzoek gaat met name over loonvorming en zoekfricties op de arbeidsmarkt, minimumlonen, het rendement van onderwijs, de economische betekenis van steden, en de implicaties van vergrijzing voor het macro economisch beleid en voor pensioenfondsen.

Daarnaast had Teulings tal van nevenfuncties. Zo was hij lid van de Raad van Economische Adviseurs van de Tweede Kamer, van de commissie Dijkstal (voor de salarissen van topambtenaren en politici), kroonlid van de SER, en voorzitter van een commissie voor een nieuw examenprogramma's economie voor Havo en VWO. Thans is Teulings naast zijn hoofdfunctie als universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht onder andere voorzitter van de RvT van het Kunstmuseum Den Haag en van de Boekmanstichting, lid van de RvT van de Technische Universiteit van Eindhoven, lid van de Commissie Kapitaalmarkt van de AFM en van de adviesraad van het OBR (Organisation of Budget Responsibility in Londen). Hij schrijft een twee wekelijkse column in het Financieel Dagblad.

Coen Teulings is getrouwd en heeft 2 kinderen.

IN HET GEVECHT TUSSEN
POPULISTEN EN ANTI-
GLOBALISTEN WINT
UITEINDELIJK HET
REDELIJKE COMPROMIS

Als de uitslag van de laatste twee verkiezingen ons één ding heeft geleerd, dan is het dat het electoraat nog steeds op zoek is. Waar bij de Provinciale Staten verkiezingen FvD nog opzien baarde door in één klap de grootste partij te worden, daar viel bij de Europese verkiezingen de uitslag van FvD en PVV samen tegen en herrees de PvdA onverwacht uit zijn graf. Heeft het ons verrast? Ja natuurlijk, maar toch ook weer niet. We wisten dat het electoraat nog steeds op zoek is naar het antwoord op de gepercipieerde problemen. Dan biedt een nieuwkomer die het herstel van het Europa van voor 1914 belooft het zoekende electoraat nieuwe hoop. Maar zodra duidelijk wordt dat die nieuwkomer daarvoor het Nederlandse lidmaatschap van de Europese Unie (EU) wil beëindigen, schrikt de kiezer. Hij is conservatief, wil geen risico's lopen met baan en veiligheid. Hij denkt dat de EU die beschermt en kiest massaal voor de man die daarvoor symbool staat. Het vak van politicus blijft voorlopig een ongewis bestaan.

KREDIETCRISIS

Onzekerheid van het electoraat is van alle tijden, maar de heftigheid van de bewegingen op dit moment laat zich alleen verklaren door de financiële crisis die ontstond na de ondergang van Lehman Brothers in het najaar van 2008. Zoiets kon gebeuren in Azië, waar een grote financiële crisis tien jaar eerder voor veel rampspoed had gezorgd, zo dachten we. Maar in Europa was zoiets onmogelijk. Wij hadden geleerd van de jaren dertig. De banken stonden nu onder toezicht en tegoeden van spaarders waren gegarandeerd. Het bleek allemaal onjuist. Ook wij konden door een grote

financiële crisis getroffen worden, zo bleek. De kredietcrisis van 2008 laat zich qua omvang alleen vergelijken met de Grote Depressie uit de jaren dertig. Het was sinds de oorlog niet meer voorgekomen dat de wereldeconomie zo ontregeld werd. Overal moesten banken met belastinggeld worden gered, niet in de laatste plaats in Nederland. De wereldhandel daalde in drie maanden tijd met 30%. Nadat die crisis was uitgebroken en nadat de verantwoordelijke politici waren uitgerukt om de ergste branden te blussen, leek het er echter in eerste instantie op dat we een herhaling van de fouten van de jaren dertig konden vermijden.

In de jaren dertig was het veel erger geweest. De werkloosheid liep niet alleen in dubbele cijfers, het eerste cijfer was bovendien een twee. Landen beschermden massaal hun thuishandelsmarkt met leuzen als "koop Nederlandsche waar!" in de hoop zo de eigen werkgelegenheid op peil te houden, ten koste van die van de burens. De globalisering van de wereldeconomie die in de jaren twintig grote stappen vooruit had gezet, werd in een paar jaar ongedaan gemaakt. En er trok een golf van politiek extremisme door Europa, met name in Duitsland, waar Fascisten en Communisten gezamenlijk de vorming van democratische meerderheidsregering onmogelijk hebben gemaakt. Maar ook in andere landen wonnen extremistische partijen terrein.

VERDWENEN VERTROUWEN

Al die fouten leek de wereld na de ondergang van Lehman in eerste instantie te kunnen vermijden. Anders dan toen was er nu een welvaartsstaat met brede sociale verzekeringen die de eerste klap kon opvangen. Bovendien is er nu niet meteen teveel

bezuinigd, zoals in de jaren dertig wel is gebeurd. Dat ligt voor een groot deel aan het IMF, dat tijdens de Azië-crisis opnieuw met zijn neus op de feiten was gedrukt: bezuinigingsmaatregelen tijdens een financiële crisis maken de problemen alleen maar erger. En dus was er reden voor optimisme. De wereld leek te kunnen leren van eerdere fouten. Tien jaar later zijn we daar echter minder gerust op. Veel van de problemen lijken zich met enige vertraging te herhalen. De crisis heeft het vertrouwen in het maatschappelijk systeem weggevaagd, en daarmee ook in de elite die dat systeem had opgetuigd, wie die elite ook mag zijn. Net als in de jaren dertig komt de kritiek van twee kanten, enerzijds van populistische en anderzijds van

anti-globalisten/anti-kapitalisten. De ene reactie kan worden samengevat als 'eigen land eerst': protectionisme en grenzen dicht. Trump met zijn slogan 'America First' is het ultieme voorbeeld. De andere reactie zoekt de oorzaak van de problemen bij de globalisering en het kapitalisme. Dan gaat het over flitskapitaal dat zich aan wet noch gebod houdt en over multinationals die geen belasting betalen. Multilaterale organisaties als de Wereldhandelsorganisatie en de EU worden gezien als agenten van het grootkapitaal. Het kapitalisme moet worden vervangen. Vreemd genoeg hebben beide reacties in de praktijk veel met elkaar gemeen. Zij worden verbonden door de afkeer van het neoliberalisme en zakkenvullende elites.

POPULISME

Net als in de jaren dertig bestond die kritiek al voor de kredietcrisis, denk aan Mussolini en aan Hitler's bierkelder putsch, respectievelijk in 1922 en 1923, en denk aan de Russische revolutie een paar jaar eerder. Maar net als in 1929, gaf de kredietcrisis beide bewegingen een doorslaggevende impuls. De elite, hier opgevat als de beleidsmakers, bleek geen antwoord te hebben op de crisis. Zij bluste succesvol de brand – het economisch systeem overleefde de crisis nageenog ongeschonden – maar zij kon geen wervend perspectief bieden. Ze reageerde vaak aarzelend, door populisten naar de mond te praten. Dat bleek niet te helpen. Populisme bleek een rupsje nooit genoeg: als de elite mee bewoog, werden de populistische verwijten alleen maar extremer.

Groot-Brittannië kreeg Brexit en de Verenigde Staten Trump. Het heeft beide landen in een diepe institutionele en constitutionele crisis gestort. Ze zijn tot op het bot verdeeld. In beide landen heeft het verleden het gewonnen van de toekomst. In het Verenigd Koninkrijk stemde de jeugd voor Brexain. Het meest opvallende van het Brexit proces is misschien wel dat er na het referendum geen enkele poging is gedaan om een brug te slaan tussen beide groepen. In Amerika heeft Trump vooral steun onder de oudere witte middenklasse, een groep van wie het aandeel in de bevolking in snel tempo afneemt. Tweets over congresleden met een migranten achtergrond verscherpen de tegenstelling. Ondertussen wordt het kiezers uit deze groepen zo moeilijk mogelijk gemaakt om te stemmen, via aanscherping van de eisen voor kiezer-registratie en via het vermin-

deren van het aantal stembureaus.

HANDELSOORLOG

Net als in de jaren dertig kwam er na de verkiezing van Trump uiteindelijk ook weer een handelsoorlog. Hoe erg die uit de hand gaat lopen, zal de komende jaren moeten blijken, maar de voortekenen zijn slecht. Markten kunnen alleen functioneren met goede regels en wetgeving, om eigendom te beschermen en om geschillen te beslechten, binnen maar ook tussen landen. Onder leiding van de Verenigde Staten is daarvoor na de oorlog met vallen en opstaan een ingenieus systeem opgesteld, met de VN, het IMF, de Wereldbank, de OESO en de Wereldhandelsorganisatie. Landen bleven soeverein, maar het systeem was zo in elkaar gezet dat ieder land er alle belang bij had om die regels als een begrenzing van zijn eigen soevereiniteit te accepteren. Het hoogtepunt en sluitstuk in deze ontwikkeling was de toetreding van China tot de Wereldhandelsorganisatie in 2001. De Europese Unie heeft in Europa nog veel verder gaande vormen van samenwerking tussen soevereine landen tot stand gebracht, een prestatie die elders in de wereld met bewondering en afgunst wordt gezien. De Europese burgers hebben daar fors van geprofiteerd.

Onder het motto van "America First" heeft Trump dat internationale systeem van regels en geschilbeslechting inmiddels opgeblazen. Alleen het belang van de Verenigde Staten telt. Amerika gebruikt daarbij al zijn machtsmiddelen, zich bekommerend om wet noch gebod. Zo wordt bedrijven die zich niet houden aan het Amerikaanse handelsembargo tegen Iran het gebruik van de dollar ontzegd, en dat lijkt nu ook te gaan gelden voor

landen. Met die insteek heeft geen enkel land er belang meer bij om zich aan de regels te houden. Ieder land vecht individueel om in dit Amerikaanse spelletje armpje drukken overeind te blijven.

VEERKRACHT

Tijdens de crisisjaren na de ondergang van Lehman leek de Europese Unie kopje onder te gaan in deze populistische revolutie. Maar terwijl Brexit en Trump het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten op stelten zetten, bleek de EU verbazingwekkend veerkrachtig. De crisis mag het vertrouwen in Brussel hebben geschokt, het vertrouwen in de nationale politiek was minstens evenzeer aangetast. Het recente oproer van de gele hesjes is een verzet tegen Macron, nauwelijks tegen Juncker. Pogingen om uit-treding uit de EU of de euro op de politieke agenda te zetten, liepen buiten Groot-Brittannië keer op keer spaak. Geert Wilders heeft het na 2012 niet opnieuw geprobeerd. Thierry Baudet deed een nieuwe poging, maar kreeg bij de Europese verkiezingen de deksel op zijn neus. Marine Le Pen heeft haar campagne voor het Franse presidentschap gebaseerd op een referendum over de euro halverwege omgegooid. Griekenland bleek Varoufakis uiteindelijk niet te willen volgen. Dat Italië met zijn regering van de Lega Nord en de Vijfsterrenbeweging wel voor een exit uit de euro kiest, lijkt onwaarschijnlijk. De Britse hoop om de EU-lidstaten bij de Brexit-onderhandelingen uit elkaar te spelen, is ijdel gebleken.

De voornaamste stelling die ik in dit artikel verdedig is dat we van de jaren dertig kunnen leren, wat wel en wat niet zal werken, en hoe het

waarschijnlijk zal aflopen. Toen bleek noch het “rechtse” populisme noch het “linkse” anti-kapitalisme uiteindelijk een werkbaar alternatief. Het antikapitalistische antwoord kwam kortstondig aan de macht in Frankrijk, werd in Spanje verslagen in een bloedige burgeroorlog, verdween in Duitsland in 1933 achter de tralies, maar bleek bovenal in Rusland een mislukking. De eigen-land-eerst-variant bleek de weg naar dood en verderf. Dat is niet verrassend, want als ieder land zichzelf voorop plaatst, leidt dat onvermijdelijk tot confrontatie. Uiteindelijk kan er maar één land eerst zijn, zoals Groot-Brittannië zal merken als het na de Brexit met Amerika over een vrijhandelsakkoord moet onderhandelen. Overigens is de Verenigde Staten weliswaar voorlopig

“first”, maar het moment lijkt niet ver weg dat China Amerika in termen van nationaal inkomen voorbijstreeft. Het is afwachten of Amerika ook met de rol van tweede viool kan omgaan.

DE ROUTE NAAR SUCCES

Nadat de stofwolken van de Tweede Wereldoorlog waren opgetrokken bleken zowel het “rechtse” populisme als het “linkse” anti-kapitalisme zoals gezegd geen werkbaar alternatief. Een derde stroming bleek de route naar het naoorlogse succes. Die route was de weg van het redelijke compromis: het Beveridge rapport, vernoemd naar de schrijver van het rapport, de Britse econoom William Beveridge. Hij ontwikkelde tijdens de oorlog een plan voor de inrichting van de naoorlogse samenleving. Ondanks de misère

van de Grote Depressie maakte hij de markteconomie het uitgangspunt van dat plan. Het marktmechanisme had de wereld in de voorafgaande eeuw veel welvarender gemaakt, een welvaartsstijging zonder precedent in de voorafgaande twee millennia. De markt was daarom de hoeksteen van de toekomstige samenleving, zo meende Beveridge. Het marktmechanisme heeft hem niet teleurgesteld. Het heeft de wereld na de oorlog opnieuw een enorme welvaartsstijging gebracht, eerst in Noord-Amerika en Europa, en sinds 1980 ook elders in de wereld. Over het jaartal 1980 later meer.

Beveridge onderkende echter het grote tekort van de markt: zij biedt uit zichzelf geen goede sociale verzekering voor de gevolgen van ziekte,

invaliditeit, werkloosheid en ouderdom. Beveridge realiseerde zich dat alleen door dit gat te vullen de vooroorlogse sociale tegenstellingen konden worden overbrugd en radicale politieke stromingen de wind uit de zeilen kon worden genomen. Zijn plan werd het ankerpunt voor de inrichting van het naoorlogse Engeland. In 1948 werd de National Health Service opgericht. In Nederland begon de opbouw van de welvaartsstaat met de AOW.

Het succes van Beveridge's programma voor de opbouw van een verzorgingsstaat kan niet beter worden geïllustreerd dan aan de hand van een recente faux-pas van Trump. Bij een bezoek aan London zei hij dat Brexit een uitstekend idee was. “Zijn” Amerika zou na de afronding van Brexit

graag een vergaand vrijhandelsverdrag met Groot-Brittannië sluiten. Daarbij zou geen enkel heilig huis onbesproken blijven: ook de National Health zou voor buitenlandse concurrentie moeten worden opengebroken. Een landsbrede Britse toorn was zijn deel. Ook in Nederland is de steun voor de verzorgingsstaat onvoorwaardelijk, ook bij de populisten (PVV) en anti-kapitalisten (SP), met name voor de gezondheidszorg en de AOW. Of zoals een PvdA politicus het onlangs tegen mij verwoordde: in Nederland is tegenwoordig iedereen voorstander van een sociaaldemocratisch programma, maar niemand stemt meer op de sociaaldemocratie.

DE NEOLIBERALE REVOLUTIE

Ondanks dit succes kende de naoorlogse geschiedenis van de welvaartsstaat een haakse bocht. Teveel sociale bescherming bleek namelijk te leiden tot sclerosis. Als werken nauwelijks meer opbrengt dan een uitkering, dan nemen de inspanningen af die mensen zich getroosten om een baan te vinden en te behouden. Daardoor explodeerden de kosten van de welvaartsstaat terwijl de belastingopbrengst terugliep waarmee die kosten betaald moest worden. In 1973 brak de Yom Kippur oorlog uit tussen Israël enerzijds en Egypte en Syrië anderzijds. De olieprijsen schoten omhoog. De inflatie liep op, de winsten van het bedrijfsleven stonden wereldwijd onder druk. Rond 1979/1980, toen de olieprijsen door de oorlog tussen Iran en Irak voor de tweede keer scherp stegen, liep de economie vast.

Dat was het moment waarop de neo-liberale revolutie uitbrak: Margareth Thatcher werd premier van Groot-Brittannië, Ronald Reagan werd

president van de Verenigde Staten, in ons eigen land werd Ruud Lubbers premier, en niet te vergeten: Deng Xiaoping stelde China open voor de wereldmarkt. Thatcher, Reagan, en Lubbers begonnen aan een programma van versoering van de welvaartsstaat, inkrimping van de overheid, deregulering en privatisering van overheidsbedrijven. Deng's programma was vanzelfsprekend afwijkend, gegeven de bijzondere geschiedenis van China sinds de communistische revolutie, maar de basisgedachte was dezelfde, in navolging van het Beveridge rapport: zonder marktwerking geen groei van de welvaart. Door de groei van de welvaartsstaat was die marktwerking in verdrukking geraakt.

Het woord zegt het al: de neoliberale revolutie was een revolutie. Revoluties gaan met strijd gepaard. Er zijn winnaars en verliezers. In de Verenigde Staten voerden de luchtverkeersleiders een episch gevecht met Ronald Reagan. Reagan riep uiteindelijk de hulp van het leger in om hun staking te breken. De stakende verkeersleiders werden ontslagen. De mijnstaking in Groot-Brittannië was één van de bitterste arbeidsconflicten uit de geschiedenis van het kapitalisme. Het hield het land anderhalf jaar in zijn greep. En Nederland kende in 1983 zijn drie maanden durende ambtenarenstaking, toen het kabinet aankondigde hun salarissen en de uitkeringen nominaal met 3,5% te verlagen. De treinen reden niet, het huisvuil stapelde zich op in de straten.

HET REDELIJKE COMPROMIS

Maar op dit punt week Nederland af van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië: daar bleef het conflict nog jaren de politieke ver-

houdingen bepalen, in Nederland gingen men aan tafel zitten. Nog datzelfde jaar sloten de FNV onder voorzitterschap van Wim Kok, het kabinet Lubbers en de werkgevers het akkoord van Wassenaar. Het vormde de basis voor het daarop volgende economische herstel van Nederland, zonder de gepolariseerde politieke verhoudingen die Amerika en het Verenigd Koninkrijk tot op de dag van vandaag zijn blijven achtervolgen. De onderhandelaars hebben zich ongetwijfeld door het gedachtegoed van William Beveridge laten beïnvloeden: de waarde van het redelijk compromis.

De neoliberale revolutie bleek een succes. De vastgelopen economie ging weer lopen, eerst in Amerika, en later ook in Europa. Maar veruit het belangrijkste succes van die revolutie was Azië: de fenomenale groei van de welvaart van tweeënhalf miljard

mensen in China en India, maar liefst 40 procent van de wereldbevolking. Deze mensen zijn in 40 jaar van absolute armoede naar een redelijk middenklasse bestaan gegroeid. Wat ontwikkelingssamenwerking niet lukte, realiseerde Deng Xiaoping door China te openen voor de wereldmarkt. Ook de economie van India was in de loop van de jaren tachtig vastgelopen op de monopolie macht van lokale consortia die door hoge handelsbarrières waren afgeschermd van buitenlandse concurrentie. In 1991 werden die monopolies opgebroken door de markt open te stellen voor buitenlandse aanbieders. Dit is een les die verder reikt dan China en India alleen. Alle landen die het sinds 1960 is gelukt een Europees of Noord-Amerikaans welvaartsniveau te bereiken, hebben dat bereikt door zich open te stellen voor de wereldmarkt: Japan, Zuid-Korea, Taiwan, Hong Kong en Singapore.

Deze ontwikkeling wordt soms ge-
bagatelliseerd: de groei in China en
India zou niet inclusief zijn en ten
koste gaan van het milieu. Ik wil niets
afdoen aan de kosten van de groei,
maar het komt mij vreemd over om
de groeiende welvaart van een paar
miljard mensen ter zijde te schuiven.
Veel van wat wij tegenwoordig zo voor-
delig kunnen kopen, wordt bovendien
in China geproduceerd. Nagenoeg ie-
dereen heeft dus geprofiteerd. Vanuit
dit gezichtspunt, omgekeerd aan de
overtuiging van de anti-globalisten, is
globalisering een groot succes.

DE VERLIEZERS

Nagenoeg iedereen heeft geprofiteerd,
maar niet iedereen: er zijn name-
lijk ook verliezers. De groei in China
is ten koste gegaan van de lagere
middenklasse in Europa en vooral in
de Verenigde Staten. In de afgelopen
decennia heeft een groot deel van
de industrie in de Amerikaanse Rust
Belt haar deuren gesloten. Aan het
werk in die bedrijven ontleende
de Amerikaanse middenklasse van
fabrieksarbeiders decennialang haar
status en inkomen. Door de concur-
rentie uit China zijn die banen verlo-
ren gegaan. Door de uitholling van
de welvaartsstaat was er weinig waar
zij op konden terugvallen. De inko-
mensverschillen namen in Amerika
daardoor scherp toe.

Dit verschijnsel is niet uniek voor
Amerika. Ook in landen als Groot-
Britannië, Zweden, Duitsland en
Frankrijk groeiden de inkomensver-
schillen na 1980, alhoewel minder
sterk dan in Amerika. Vaak wordt
gedacht dat ook in Nederland de
inkomensverschillen zijn toegenomen,
maar afgezien van de hoogtijdagen
van de neoliberale revolutie tussen

1980 en 1985, toen ambtenarsalaris-
sen en uitkeringen nominaal met 3,5%
werden verlaagd, wordt die algemene
overtuiging niet bevestigd door de
cijfers. In Nederland is het aandeel
van de top 1% van de mensen die het
meest verdienen niet meer dan 4%
van het totale inkomen, het laagste
van alle landen waarvoor Thomas
Piketty in zijn bekende *Kapitaal in de
21st eeuw* cijfers heeft gerapporteerd.
Ter vergelijking: in de Verenigde Staten
verdient de top 1% nu 20% van het
totale inkomen, terwijl dat “slechts”
12% was in 1980.

DE IT-REVOLUTIE

Globalisering is echter niet de enige
oorzaak van de toegenomen inko-
mensverschillen in de Verenigde
Staten. De IT-revolutie speelt een
minstens even grote rol. Amazon,
Apple, Facebook, Google en Microsoft
zijn momenteel de vijf meest waar-
devolle bedrijven ter wereld. Twintig
jaar terug waren deze ondernemingen
slechts een fractie van hun huidige
beurskoers waard, op Microsoft na.
Facebook bestond nog niet eens.
Hun groei heeft in Amerika geleid tot
extreme welvaartsstijging voor een
kleine bovenlaag. Drie van de vijf
rijkste mensen ter wereld hebben hun
rijkdom de afgelopen 40 jaar verdiend
in de IT industrie, onder wie de rijkste
man ter wereld, Jeff Bezos, grootaan-
deelhouders van Amazon. Die financiële
revenue van de IT-revolutie zijn aan
Europa voorbijgegaan. Vandaar dat
inkomens- en vermogensverschillen in
Europa minder scherp zijn opgelopen.

DE ZOEKTOCHT NAAR OPLOSSINGEN

We keren terug naar het hoofdthema
van dit artikel, de politieke reactie op
de kredietcrisis van 2008. Net als in

1945 ziet de wereld nu terug op een
economisch en politiek desastreus
verlopen decennium.

Net als toen is ook nu de verleiding
groot om radicale oplossingen na
te streven. Ook nu is het winnende
alternatief echter niet een radicale
hervorming van het kapitalisme of een
nationale oplossing binnen een om-
heinde polder. Ook nu is de oplossing
het redelijk compromis: de erkenning
dat het marktmechanisme cruciaal is
voor de groei van onze welvaart, maar
dat het gebonden moet worden aan
regels en de erkenning dat de markt in
ieder geval één ding niet kan bieden:
goede sociale zekerheid. De naoor-
logse opbouw van de welvaartsstaat
heeft dat probleem weliswaar met
succes aangepakt. Maar de neoliberale
contrarevolutie van 1980 heeft in tal
van opzichten te hard huisgehouden.
Die doorgesloten hervormingen
moeten nu worden gecorrigeerd.

Effectieve sociale zekerheid vereist
collectieve verplichtingen. Dit funda-
mentele inzicht uit de economische
theorie staat bekend als het probleem
van averechtse selectie. Mensen die
weinig risico lopen om arbeidsonge-
schikt te worden doen niet mee aan
een vrijwillige verzekering. Ze ver-
wachten meer premie te betalen dan
ze ooit als uitkering denken te kunnen
terugkrijgen en verlaten daarom de
collectieve verzekering. Daardoor
moet voor de achterblijvers de premie
omhoog, waardoor nog meer mensen
besluiten niet mee te doen, waardoor
de premie nog verder omhoog moet,
enzovoort. Daarom is de markt niet
in staat adequate sociale zekerheid
aan te bieden. De enige manier om
dit probleem op te lossen is iedereen
verplicht te laten deelnemen.

De paradox van deze tijd is dat de
collectieve verplichtingen die nodig
zijn voor de oplossing van het pro-
bleem van averechtse selectie haaks
staan op de sfeer van politiek wan-
trouwen tegen de elite die sinds de
crisis heeft postgevat. De welvaarts-
staat vereist collectieve premies en
verplichte deelname om selectie
tegen te gaan. Verplichtingen kunnen
alleen door de politieke elite worden
opgelegd. Het wantrouwen tegen de
elite maakt dat echter onmogelijk. De
discussie over het pensioenstelsel
illustreert dit probleem. Op basis van
de pensioenplicht heeft Nederland
het beste pensioenstelsel ter wereld
opgebouwd, waarin risico's tussen en
binnen generaties worden gedeeld.
Toch leeft in brede kring de overtui-
ging dat een eigen pensioenpotje voor
iedereen veel beter zou zijn, ongeacht
de ervaring elders dat dit soort stel-
sels tot desastreuze uitkomsten leidt.
Verdelingsconflicten tussen generaties
bedreigen het stelsel. De politieke
elite geniet echter niet het vertrouwen
om die conflicten te beslechten.

Door de opkomst van de zzp'er is de
sociale wetgeving, de pensioenplicht
en de verplichte sociale zekerheid
voor grote groepen niet meer van
toepassing. De Nederlandse ontslag-
wetgeving voor vaste werknemers is
ongetwijfeld te strikt, maar nu wordt
via de achterdeur van het zzp-contract
het hele Beveridge-plan bij het oud
vuil gezet. Mensen voelen zich in hun
bestaanszekerheid bedreigd. Een vaste
baan is voor steeds meer mensen on-
bereikbaar. Veel journalisten worden
per woord betaald; docenten aan de
universiteit per college uur. Hun in-
komen is onzeker en de inkomensbe-
scherming via de sociale zekerheid is
vaak een lege huls. Voor de oude dag

is niets geregeld. Daar moet de komende jaren wat aan worden gedaan.

DE ONMISBARE KRACHT VAN DE EU

De krachten van de markt vragen om een politieke tegenpool, waar mogelijk nationaal, zoals meestal bij de sociale zekerheid. In veel gevallen zal het nationale niveau echter niet voldoende zijn. Daar zal de EU de krachten van markt in goede banen moeten leiden. Ik bespreek een aantal voorbeelden van situaties waarin EU onmisbaar is.

De aanpak van de excessieve monopoliekracht van de vijf Amerikaanse IT-molochten kan niet zonder de EU. In zijn eentje kan Nederland niets doen. Hetzelfde geldt voor het spelletje armje drukken dat Trump met de wereld

speelt. Alleen is Nederland kansloos, maar de EU als geheel kan Trump makkelijk aan. Onderdeel van dit spelletje armje drukken is de dreiging met uitsluiting van het dollarsysteem. Er is maar één manier om dat spelletje te stoppen: verdere uitbouw van de internationale positie van de euro. Ook de klimaatproblemen lost Nederland in zijn eentje niet op. En dan is er nog het probleem van de Amerikaanse atoomparaplus. Zouden we daar als het echt gaat regenen nog onder willen schuilen?

Tenslotte is er de rol van China: het belang van dat land zal alleen maar toenemen. Er zijn goede redenen om je zorgen te maken over het toenemende repressieve klimaat in China. Het afschaffen van de maximale

zittingstermijn voor de zittende president Xi is een omineus voorteken. Maar in alle eerlijkheid zijn er even goede redenen om je zorgen te maken over de staat van de Amerikaanse democratie. Zoals de Economist het onlangs fraai omschreef: het oude idee was dat het politieke systeem van China geleidelijk meer zou gaan lijken op dat van Amerika. Het omgekeerde lijkt nu waarschijnlijker: Amerika gaat meer lijken op China. In een dergelijke wereld moet Europa onafhankelijk zijn koers ten opzichte van beide grootmachten kunnen bepalen. Ook dat kan Nederland niet alleen.

De rol van de EU zal daarom toenemen. Beslissingsbevoegdheid gaat niet terug van Brussel naar Den Haag, zoals Nederland jarenlang heeft bepleit.

Integendeel, het Europese duikelmantje richt zich weer op. Een decennium financiële crises heeft niet geleid tot minder maar tot meer Europa: er is een Europese president gekomen en het toezicht op de banken is overgegaan naar de ECB. De EU zou zonder dat ook onbestuurbaar zijn geweest. Het klinkt cynisch, maar de eurocrisis heeft de lidstaten dus juist dichter op elkaar gedreven. Dat is maar goed ook, want Nederland heeft de EU hard nodig.

Eerdere versies van dit artikel zijn verschenen in Socialisme en Democratie, de NRC, en het Nederlands Dagblad.

